

Doğu Karadeniz HES İnceleme Raporu

1. GİRİŞ

Elektrik Mühendisleri Odası (EMO) Genel Merkezi, EMO Enerji Çalışma Grubu üyeleri ve 14 şubeden temsilciler ile Çevre Mühendisleri Odası ve Meteoroloji Mühendisleri Odası'ndan katılımlarla oluşturulan yaklaşık 60 kişilik heyet, 29 - 31 Ekim 2010 tarihleri arasında Karadeniz'de yapılan ve yapılmak istenen hidroelektrik santrallerini yerinde inceledi.

EMO Yönetim Kurulu'nun kararı üzerine EMO Trabzon Şubesi'nin organizasyonunu yaptığı 3 günlük gezide, ilk gün Akocak HES, Yukarı Manahoz HES, Günayşe HES, Çamlıkaya HES, Çaykara Trafo Merkezi İnşaatı incelendi. İkinci gün, Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun SİT alanı ilan ettiği İkizdere Vadisi'ne hareket eden heyet, burada İkizdere HES, Cevizlik HES, Yokuşlu HES ve İncirli HES'i gezdi. Rize'de Ziraat Bahçesi'nde Derelerin Kardeşliği Platformu temsilcileriyle toplantı yapan heyet, aynı gün Senoz Vadisi'nde incelemede bulundu. Rize'nin Çayeli İlçesi'ne bağlı Kaptanpaşa Köyü'nde Senoz Derneği temsilcisi ve yöre halkıyla sohbet toplantısı gerçekleştirildi. Üçüncü gün ise Artvin'de Deriner HES inşaatı ile Borçka HES'te teknik incelemeler yapıldı. Trabzon'a dönen heyet, HES Teknik Gezisi'nde edinilen bilgi ve dokümanların paylaşarak, rapor çalışmasına dönüştürülmesi konusunda EMO Trabzon Şubesi'nde kısa bir değerlendirme toplantısıyla gezi programı tamamlandı.

3 günlük inceleme gezisi süresince kamuoyunda son zamanlarda HES ve regülatörler hakkındaki tartışmaların tüm boyutları ele alınmıştır. Türkiye'nin enerji projeksiyonları çerçevesinde HES 'ler önemli bir yer tutmaktadır. Elektrik Mühendisleri Odası, yenilenebilir öz kaynaklarımızdan olan suyun değerlendirilmesini bugüne kadar savuna gelmiştir. Hidrolik potansiyelimizin henüz %35 'inin elektrik enerjisi için kullanılıyor olması yeterli bulunmamaktadır. Ancak, kamu yatırımlarını gerçekleştirilmeyen siyasi iktidar, şimdi "su akar Türk bakar" esprisinin kırılması için her türlü teşvikle plansız-programsız bir şekilde HES 'lerin yapılması amacıyla özel sektöre lisans vermiştir.

Kurulu gücü 23247 MW olan toplam 1583 adet HES projesi için özel sektöre verilen lisanslar ile nükleer macerası ve termik santrallerin yapımına hız verilmesi aslında, 'Avrupa'nın enerji arz güvenliğinin güvencesi olmak' adına gerçekleştirilmektedir. Bu durum ise; yapılacak HES'ler hakkında yeterli etüt çalışması yapılmadığından yaratacağı tahribatın faydadan çok ülkemizin zararına olması ve kirliliğin ülkemizde kalarak Avrupa 'nın temiz enerji kullanılmasına yöneliktir.

Doğu Karadeniz havzasında EMO heyetinin yaptığı incelemede ancak bazı kritik HES 'ler ele alınmıştır. Artvin ilinde 898 MW kurulu gücünde 25 adet, Rize ilinde 637 MW kurulu gücünde 27 adet, Trabzon ilinde 619 MW kurulu gücünde 48 adet HES projesinin yapılıyor olması bölgenin tabiat varlıklarının ne ölçüde yok olacağına da göstergesidir. Bunların yanında, çok verimli ve doğanın elverişli yapısından faydalanarak yapılmış ve çalışan santrallerin de olduğu gözlenmiştir.

2. DEĞERLENDİRME

2.1. Suyun Kullanımı:

Özellikle küçük güçteki HES'ler için verilen lisansların, aslında bölgedeki su kaynaklarının kullanım hakkının özel firmalara devrini amaçladığı gözlemlenmiştir. Birçok HES, su yetersizliği durumunda bir vadinin suyunu diğer bir vadiye çok sayıda açılan tünellerle aktararak vadilere hayat veren suyun yok olmasına neden olmuştur. Örneğin Senoz vadisindeki Uzundere HES, Uzundere ile Çataldere' nin suyunu tünelle birleştirerek kullanmaktadır. Bazı HES 'lerin uzun bir bölümde vadinin suyunu tünelle ve boru ile kapalı ortama alarak o bölgede vadinin doğal yaşamını olumsuz etkilediği görülmüştür. Örneğin, Cevizlik HES su toplama havuzundan itibaren yaklaşık 13 km tünelle suyu santrale taşımıştır.

2.2. İnşaat Sürecindeki Denetimsizlik:

HES 'lerin gerek cebri borularının tesisinde gerekse tünellerden çıkan hafriyatın aynı vadideki dere yatağını doldurarak daralmasına neden olduğu tespit edilmiştir. Aynı şekilde düşü elde edilen yüksek tepelerden cebri boru güzergahındaki hafriyatın ormanı ve doğal yapıyı yok edecek şekilde vadiye bıraktığı görülmüştür. Daralan dere yatakları, olası aşırı yağışlar nedeniyle meydana gelecek sel ve baskınlara set oluşturarak tehlike yaratacaktır. Bu tehlikeden vadinin alt kısmındaki yerleşim alanlarının olumsuz etkileneneceği bir gerçektir. Tünellerin açılması esnasında patlatılan dinamitlerin, halkın içme suyunun yok olmasına neden olduğu öğrenilmiştir.

2.3. Suyun Yetersizliği:

Birçok dereye yeterli su olmadığı halde HES için bazı firmalara lisans verildiği bir gerçektir. İnşaatı tamamlanan ve çalışmaya başlayan HES 'lerin bazıları su debisi yeterli olmadığı zaman dilimlerinde güçleri büyük seçildiğinden verimli çalışmadıkları gerekçesi ile çalışma sürelerinin yılda 2 ay kadar olduğu tespit edilmiştir. Yeterli suya sahip olmayan HES'lerin sadece puant saatlerde çalıştırıldığı pahalı elektriği devlete sattığı bir gerçektir. Diğer bir önemli konu ise, vadilerin yaşamının devamı için önemli olan suyun cebri borulara alınması eleştirisi karşısında nasıl belirlendiği veya nasıl denetlendiği bilinmeyen %10 miktarındaki suyun "can suyu" adıyla dereye bırakılmasıdır. Özellikle uzun cebri boruya sahip HES 'lerin %10 can suyu ile vadileri olumsuz etkilemesi kaçınılmaz sonudur. İkizdere Vadisi örneğinde olduğu gibi HES 'lerin birbirinin kuyruk suyuna yapılması vadinin yaşamı için gerek olan suyun borular veya tüneller içine alınması nedeniyle olumsuz etkilenecektir.

2.4. Bölge Halkının Yaklaşımı:

Gezide halkla yada örgütlenmiş yapılarla (Derelerin Kardeşliği Platformu, Senoz Vadisi Derneği) yapılan görüşmelerde, halkın HES 'lerle ilgili yeterli bilgilendirilmediği anlaşılmıştır. Bir kısım yerel halk ise, istihlak sorunları nedeniyle olumsuz etkilenmesi sonucu hakkını mahkemelerde aramak zorunda kalmıştır. Bu sorunun firmalar lehine giderilmesi amacı ile söz konusu vadilerde kadastro çalışmalarının başlatıldığı dikkatlerden kaçmamıştır. HES 'lerin bölge ekonomisine fayda ve zararları incelendiğinde faydadan çok zararlarının olduğu anlaşılmaktadır. Kaldı ki bölge insanının bu tip santrallerde istihdamı çok kısıtlıdır. Doğaya ve uzun yıllar yaşam alanı seçilen bölgelere verilen tahribat nedeniyle yöre halkının göç etmesi söz konusu olmuştur. Doğu Karadeniz bölgesinin bitki örtüsü ve canlı çeşitliliğinin yaşam koşullarının uygun olması vadilerdeki suya bağlıdır. Suyun kullanım hakkının özel şirketlerin insafına terk edilmesi doğal dengenin tamamen bozulmasını ve sonunu getireceği bilinmelidir.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER:

- Hidrolik potansiyelin henüz kullanılan %35 'inin daha yukarılara çıkmasının gerekli olduğu bilinmektedir. Bunun için havza belirleme aşamasında, her türlü kriterin dikkate alındığı bir HES politikası belirlenmelidir.
- Piyasa ve doğa, plansız-programsız bir şekilde özel sektörün insafına terk edilemez. Yeterli suyun dahi olmadığı derelerde birbirinin kuyruk suyuna inşa edilmeye çalışılan HES firmalarına su kullanım hakkının devir edilmesi kabul edilemez.
- Doğu Karadeniz bölgesinin vadileri dünyaca ünlü bitki örtüsüne ve canlı çeşitliliğine sahiptir. Bu doğal yapıyı besleyen vadilerdeki irili ufaklı sudur. Suyun her damlasını nakite çevirme ısrarı ile vadilerin doğal yaşam alanı dışına atılmasına göz yumulamaz.
- Bunların yanında, heyetimizin gezdiği santraller arasında Artvin Deriner Barajı (670 MW) gövde yüksekliği (253 m) ile Türkiye 'nin en yüksek, dünyanın üçüncü yüksek barajı olma özelliğine sahiptir. 2 milyar m³ su rezervuar hacmi ile inşaatın bitiminde 2.117,75 GWh elektrik elde edilmesi planlanmaktadır. Çoruh nehri üzerinde tesis edilen en büyük baraj tipi HES olması ile ülkemizin enerji ihtiyacını karşılaması açısından önemli bulunmuştur.
- Ülkemizi ithal kömür ve doğalgazla enerji sektöründe dışa bağımlı hale getiren yatırımların yanında iyi planlanması halinde yenilenebilir öz kaynağımız suyun enerji üretiminde payının arttırılması olumlu karşılanmaktadır.
- Bunun için özellikle gezimizi kapsayan Doğu Karadeniz Bölgesinde yapılmakta olan küçük HES 'lerin doğaya verdiği zararın faydadan daha çok zararının olduğu dikkate alınarak verilen lisansların yeniden ve zaman geçirmeden değerlendirilmesi önemlidir.